

İSLAM VE KLASİK

KLASİKTE
MODERNE
TEFSİR VE HADİS

İSLAM
HUKUKUNDA
KLASİKLEŞME

İSLAM SİYASET
KLASİKLERİNİ
YENİDEN OKUMAK

KLASİKTE MODERNE
KELAM VE İSLAM
MEZHEPLERİ

AHLAK VE
TASAVVUF
KLASİKLERİ

İSLAM
DÜŞÜNÇESİ VE
KLASİK

KLASİKLEŞEN
BAŞVURU
ESERLERİ

KLASİK

44. Kitap

Klasığı Yeniden Düşünmek

Seri Editörü

Sami Erdem

İslam ve Klasik

Hazırlayanlar

Sami Erdem

M. Cüneyt Kaya

ISBN 978-975-8740-65-9

Birinci Basım Haziran 2008

Tasarım/Kapak Salih Pulcu

Baskı/Cilt Elma Basım

Keresteciler Sitesi 14. Blok No:1 İkitelli-İstanbul

KLASİK

Vefa Cad. No: 56 34134 Vefa İstanbul

Tel **0212. 520 66 41** Faks **0212. 520 74 00**

klasik@klasikyayinlari.com

www.klasikyayinlari.com

SUNUŞ

Bilim ve Sanat Vakfı tarafından düzenlenen *Klasığı Yeniden Düşünmek* başlıklı uluslararası sempozyum, pekçok yeni bakış ve yorumlamaya kapı aralamış bulunuyor. Kuruluşundan itibaren düzenlediği bilimsel toplantılar ve başta *Dîvan İlmî Araştırmalar* dergisi olmak üzere yaptığı yayınlarla Bilim ve Sanat Vakfı, klasik birikimi sürekli olarak ilgi alanında tutmuştur.

Sempozyumun konusunu teşkil eden *klasik* kavramının disiplinlerarası niteliğine uygun olarak tabii bilimlerden siyasete, iktisattan sanata, felsefeden dine kadar uzanan geniş bir yelpazedeki genç akademisyenlerden teşekkül eden Sempozyum Düzenleme Kurulu, dinamik bir çalışma ile klasik meselesinin tartışılabilceği ana eksenleri belirlemek ve konu etrafındaki ortak soruları katılımcıların dikkatine sunmak için büyük çaba harcadı.

Sempozyuma yurt içinden ve yurtdışından çok sayıda bildiri önerisi sunuldu. Bunlar arasında seçim yapmak, Düzenleme Kurulunun işini hayli zorlaştırdı. Böylesine geniş kapsamlı bir konunun gelecekte daha pek çok akademik toplantıya konu olacağı tesellisi ile, meselenin farklı disiplinlerdeki tezahürünü yansıtacak bildirilerin seçilmesine özen gösterildi. Sempozyum çerçevesine uymakla birlikte programa alınmayan çok sayıdaki tebliğ sahiplerine bu vesile ile teşekkür ederiz.

8-10 Ekim 2004 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen sempozyum boyunca, eş zamanlı dört oturum halinde yaklaşık 90 tebliğ sunuldu ve oturumlar, üç gün devam eden yoğun bir izleyici katılımıyla tamamlandı.

Sempozyumda sunulan bildirilerin sayı ve sayfa adedi bakımından teşkil ettiği yekûnun fazlalığı, bildiri kitabının yayım sürecini biraz geciktirmiş olmakla birlikte, bu büyük birikimin bir yayına dönüşmüş olması, klasik meselesi etrafında daha sonra yapılacak bilimsel faaliyetler için başlangıç teşkil etmesi bakımından önemlidir. Bildiri sayısının ve ilgili disiplinlerin çeşitliliği sebebiyle Sempozyum Düzenleme Kurulu, bildirilerin üç ana başlık altında tasnif edilerek yayınlanmasını uygun buldu. Bunların ilki 2006 yılında, *Sanat ve Klasik*, ikincisi ise 2007 yılında *Medeniyet ve Klasik* başlığıyla yayınlanmıştı. Bu seri, elinizdeki *İslam ve Klasik* kitabı ile tamamlanmış oluyor.

Klasik meselesinin en geniş biçimiyle tartışmaya açıldığı bu verimli akademik faaliyetin gerçekleşmesinde pekçok kimsenin değerli katkısı bulunuyor:

Öncelikle böyle büyük ve külfetli bir organizasyonun sorumluluğunu göğüsleyen ve her aşamada bütün imkanları seferber eden, ev sahibi Bilim ve Sanat Vakfı'nın başta Vakıf Başkanı Sayın Dr. Mustafa Özel olmak üzere saygıdeğer Yönetim Kurulu üyeleri için elinizdeki bu kitap, ümit ederim ki en içten teşekkürü ifa etmektedir. Ayrıca maddi katkılarıyla sempozyuma destek veren Eminönü Belediyesine, Belediye Başkanı sayın Nevzat Er'in şahsında şükranlarımızı ifade etmek istiyorum.

Bilim ve Sanat Vakfı bünyesinde faaliyet gösteren Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin gayretli ve fedakar gönüllüleri olmadan, böyle bir sempozyumun alt yapısının kurulması kolay olmazdı. Ayrıca bu büyük organizasyonun başarıyla tamamlanmasında önemli payı olan Sempozyum Düzenleme Kurulunun değerli üyeleri Dr. Mustafa Özel, Ahmet Okumuş, Dr. Hızır Murat Köse, Dr. Burhan Köroğlu, Doç. Dr. Fazıl Önder Sönmez, Doç. Dr. Coşkun Çakır, Dr. Aziz Doğanay, Dr. Lokman Gündüz ve Yunus Uğur'a teşekkür etmek benim için vazgeçilmez bir görev.

Sempozyumun her türlü teknik ve hizmet donanımını kusursuz bir çalışma ile düzenleyen başta Akif Demirci ve Faruk Deniz olmak üzere Bilim ve Sanat Vakfı'nın değerli yönetici ve çalışanlarına ne kadar teşekkür edilse azdır.

Sempozyuma ilişkin basılı malzemenin estetik yükünü başarıyla omuzlayan ve şimdi de bildiriler kitabının düzenlemesini yapan Salih Pulcu ve Hayat Ajans çalışanları, sempozyumun görselleşmesindeki önemli payları sebebiyle burada şükranla anılmayı hak ediyor.

Son olarak, sempozyum sırasında katılımcılara dağıtılan bildiri özetleri kitabı ve elinizdeki ikinci bildiri kitabının yayına hazırlanmasındaki katkıları için Mehmet Cüneyt Kaya'ya müteşekkirim.

Klasik meselesi etrafındaki bu kapsamlı çalışmanın, aynı konuda müteakiben yapılacak daha ileri çalışmalar için cesaretlendirici bir başlangıç oluşturması en büyük temennimiz.

Saygılarımızla.

Dr. Sami Erdem

Sempozyum Koordinatörü

KLASIĞI YENİDEN DÜŞÜNMEK SEMPOZYUMU AÇILIŞ KONUŐMASI

Sayın Misafirler,

Bilim ve Sanat Vakfı Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği "Klasığı Yeniden Düşünmek" başlıklı uluslararası sempozyuma hoş geldiniz.

Sempozyumumuza "uluslararası" yerine "medeniyetlerarası" sıfatı daha uygun düşerdi. *Ulus* kavramı, birkaç yüzyıllık serüvenini tamamlamışa benziyor. Dünya sistemimizin merkezinde uluslar yerlerini ulus-üstü yapılarla bırakırken, çevre bölgelerde yukarı ve aşağı doğru arayışlar hummalı bir biçimde devam ediyor. Afganistan'dan Irak'a kadar Batı Asya'daki gelişmelerin ve Türkiye'nin kırk yıllık AB serüveninin kritik bir noktaya gelmesi bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Avrupa ya kendi minnacık kıtasına hapsolüp Amerikan militarizmini protesto ile gün sayacak ya da gerçek bir düşünsel/politik dönüşüm yaşayıp Türkiye ve Rusya üzerinden Asya'ya uzanacaktır. Türkiye ya Asya derinliğine doğru jeokültürel bütünleşme yaşayıp zinde bir zihin ve ruhla Avrupa'ya girecek ya da Avrupa'ya doğru küçülerek yaşlı Beyaz Adam'ın yeniden Asya'ya geçişinin asma köprüsü olacaktır. Belki bunların ikisi de olmayacak, minnacık dünyamız nükleer silahlara sahip muhteris çetelerin meydan kavgasında kozmik yaşamını tamamlayıp bir kenara çekilecektir. İşte böyle bir uğrakta, medyada bütün ilgi Türkiye ile AB arasındaki ekonomik ve siyasî ilişkilere yoğunlaşmışken, BSV olarak klasikler meselesini ele alıyoruz. Bilim ve toplumbilim klasikleri, felsefe klasikleri, ilahiyat klasikleri, sanat ve edebiyat klasikleri... İnanyoruz ki, insanlığın kurtuluş reçetesi, klasik kitapların sayfalarında, klasik yapıların sütunlarında ve klasik musikinin nağmelerindedir.

Sadece Türk toplumu olarak değil, bütün Müslüman toplumlar olarak tarihteki üçüncü büyük yüzleşmeyi yaşıyoruz.

1. Birincisi, bundan 1200-1300 yıl kadar önce, klasik Yunan ve İran medeniyetleriyle yüzleşmemizdi. İslâm toplumu evrilirken, iki köklü düşünce, sanat ve yönetim geleneğiyle karşı karşıya geldi. Bu yüzleşmeden, in-

sanlık tarihinde kendine özgü, farklı bir düşünür tipi olan *âlim* çıktı. Asya medeniyetleri daha önce *şaman*, *brahman*, *mandarin* gibi özgün tipler üretmişti. Yunan medeniyetinin bu bağlamda katkısı *filozof* oldu. Yahudi-Hıristiyan geleneği bizi *haham (rabbi)* ve *rahiple* tanıştırdı. Âlim bütün bunlardan farklı olarak, Müslüman bireyin hem ontolojik güvenliğini sağlayan hem de ona örgütlü siyasî toplum (devlet) karşısında özgürlük alanı açan, mücadelecî-düşünürdür.

2. İkinci yüzleşme, yükselen Batı medeniyeti ile, siyasî bir dille söylersek, Emperyalizm ile yüzleşmemiz oldu. Âlim püredeb geri çekilip yerini *münevver* bıraktı. Münevver, yani tenvir edilen, aydınlanan. Işığı kendi dışından gelen; kendi dışından, yani Avrupa'dan. Kant, Aydınlanma'yı "kişinin, kendi cesaretsizliği yüzünden yol açtığı bir sabavet (çocukluk, rühdüne ermeme!) durumundan kurtuluş" olarak tanımlıyor ve *Sapere aude!* diye haykırıyordu: *Aklını kullanmaya cür'et et!* Münevver, kendi aklını değil, Avrupalının yani bir başkasının, kendinden üstün gördüğü bir insanın aklını kullanmayı aydınlanma sandı. Avrupa klasiklerine yaklaşımı hep bu çerçevede ve bu psikoloji içinde oldu. Avrupa akıl deposuydu, ışık kaynağıydı. Ne yapıp edip, bu aydınlık hazineyi ülkemize taşımalydık! Nitekim, bilebildiğimiz kadarıyla, BSV'nin bu sempozyumu son 50 yıldaki üçüncü klasikler sempozyumudur. 1976 ve 77 yıllarında Suat Sinanoğlu yönetiminde, Ankara Üniversitesi Klasik Çağ Araştırmaları Kurumu tarafından sırasıyla "Klasik Çağ Düşüncesi ve Çağdaş Kültür" ve "Klasik Düşünce ve Türkiye" başlıklı iki sempozyum düzenlendi. Sempozyumlarda Sayın Sinanoğlu "Gelinen noktada Batı uygarlığı içinde tümüyle yer almaktan başka bir yol olmadığını, bu yolun da Batının klasik çağ düşüncesini anlamaktan geçtiğini" belirtiyordu.

3. Şimdi üçüncü yüzleşme evresindeyiz. Avrupa ve topyekûn Batı medeniyeti derin bir kriz içindedir. Endüstriyel-teknolojik devrimler ne bireyi özgürleştirdi ne toplumların güvenliğini sağladı. İnsanlık tarihinin en yıkıcı savaşları 20. yüzyılda gerçekleşti. 21. yüzyıl ise Büyük Nükleer Terör korkusuyla başladı. İnsanlık, tarihte ilk defa topyekûn yok olma tehdidiyle yüz yüzedir. Bunu gerçekleştiren Avrupa aklına ne Avrupa'da, ne onun uzantısı olan Amerika'da ne de başka yerde güven kaldı. Modern medeniyet bütünüyle bir intiharın eşiğindedir.

Klasikler, intihar ilacıdır. Adına ister aydın, ister âlim, ister filozof diyelim; ister onun için yeni bir kelime icat edelim, çağdaş düşünürün ilk görevi *kelimelere şifa vermek* olmalıdır. Güvenli bir toplum için, güvenilir

bir dile muhtacız. *Serbest piyasa ekonomisi* diyoruz, 500 şirket dünya üretiminin üçte birini gerçekleştiriyor. *Demokrasi* diyoruz, ama dünya nüfusunun onda sekizi diktatöryel rejimler altında yaşıyor; onda ikisi ise medyatik manipülasyona maruz kalmış durumda. *Sivil toplum* diyoruz, bunların hiç biri klasik cemaat yapılarının sağlamlığına sahip değil; üstelik bir kısmı ekonomik tekellerle ve devletlerle işbirliği içinde. *İnsan hakları* diyoruz, bunlarla sadece dünya nüfusunun onda birini oluşturan Avro-Amerikalı beyaz insanların haklarını kastediyoruz.

Bilim ve Sanat Vakfı'nın *Klasikler* meselesini yeniden gündeme getirmesi bu bakımdan sıradan bir entelektüel tecessüs değil, varoluş sancısı çeken bir topluluğun şifa arayışıdır. Elbette insan zihni açık uçludur ve her şeyin çaresi geçmişte değildir. Ancak, insan türünün insanca yaşamaya ilişkin geçmişte cevabını bulamadığı herhangi bir meselenin gelecekte cevabını bulabileceği de şüphelidir. Akıl ile Gelenek *bu yolda* el ele vermek zorundadır. Hiçbir *doğru*, sadece bizim şu anki akıl yürütmemizin eseri olamaz. Hiçbir *güzel*, sadece şu anki estetik anlayışımızdan çıkarılamaz.

Doğru ve Güzel, izi sürülebilen değerlerdir. İzi sürülebilen ve geliştirilebilir süreçler. Klasikler, bu sürecin solmayan çiçekleridir. İster mimarîde ister felsefede olsun, klasik bir eserin temel kriterleri vardır:

- a. Felsefi yahut fikrî derinlik.
- b. Taklit edilebilir nitelikte özgün içerik.
- c. Kendinden sonraki olaylar/gelişmeler üzerinde etki.
- d. Sonraki düşünürler/sanatçılar üzerinde etki.
- e. Bir düşünce veya duygu kategorisinin timsali olmak.
- f. Evrensel takdire layık olmak.

Sanat veya düşüncenin birçok alanından örnekler verilebilir, ama ben toplumbilim tarihinden bir örnekle yetineyim. Bana göre toplumbiliminin (sadece sosyoloji demek istemiyorum; sosyoloji, ekonomi, siyaset bilimi, hatta tarihten oluşan topyekün toplumbilim!) üç ana klasik eseri *Mukaddime, Kapital, Ekonomi ve Toplum*'dur.

İbn Haldun 14. yüzyılda "toplum olaylarının da tıpkı tabiat olayları gibi 'soyutlanarak incelenebilir' olgular olduğunu ve bunların yasalarının keşfedilebileceğini" ileri sürdü. Keşfettiği en önemli yasa, *asabiye* yasasıydı. Ne var ki, bu yasa ancak birkaç nesil sürebilen siyasî varlıkların (küçük beylik ve krallıkların) yükseliş ve düşüşünü açıklayabiliyordu.

Karl Marx, daha kapsamlı bir yasa keşfetti: *çatışma*. İnsan toplumları ilkelik aşamasından sonra hep, aralarında çıkar çatışması bulunan sınıflar halinde yaşadılar. Bu, toplumsal evrimin temel yasasıydı.

Max Weber, çatışma yasasını kabul ediyor, fakat çatışmaya rağmen insan toplumunun varlığını sürdürebilme hikmetini *meşruiyet* yasasında buluyordu. Çıkar farklılıklarına rağmen, insanların az çok meşru kabul ettiği sosyopolitik düzenler kurulabildiği için toplumsal hayat sürebiliyordu.

Ayrıntılarda bu üç düşünürden daha doğru düşünen, daha haklı öngörülerde bulunan başka birçok yazar gelip geçmiş olsa da, toplumbilimde bu üç klasiğin pabucunu dama atamamışlardır. Nihayet özgün bir tanıma ulaşabildik: *Klasik*, pabucu dama atılamayandır.

Konuşmamı bir mesel ile bağlamak istiyorum. Biraz sonraki açılış oturumunu yönetecek olan değerli ilim ve fikir adamı Mehmet Akif Aydın geçenlerde ailece bir umre ziyareti yaptı. Medine'ye vardıklarında, 10 yaşındaki oğlu Bilgehan –deyim yerindeyse- huysuzlanır. “Ben bu şehri hiç sevmedim; gidelim buradan!” demeye başlar. Herkes şaşkınlık içindedir. “Oğlum, burası Peygamber Efendimizin ve ashabının yaşadığı şehir; biz de onları ziyarete geldik. Medine'ye, Mekke'ye gitmeyi en çok isteyen sen değil miydin?” Çocuğun cevabı, büyüklerin kavrayış gücünü zorlayacak niteliktedir: “Ben *Çağrı* filminin Medine'sini istiyorum!”

Evet, 100'e yakın değerli ilim adamıyla üç gün boyunca *Çağrı* filminin Medine'sini, Platon'un Atina'sını, Sinan'ın İstanbul ve Edirne'sini arayacağız. Bu arayışın bize ve insanlığa şifa olmasını diliyorum.

Mustafa Özel

BSV Yönetim Kurulu Başkanı

İÇİNDEKİLER

Klasikten Moderne Tefsir ve Hadis

Klasik Tefsir Neydi?	
Mehmet PAÇACI	3
“İsnadlı Rivayet” Metoduyla Yazılmış İslam Klasiklerini Okuma Sorunu	
Salahattin POLAT	17
Bir Hadis Usûlü Klasığı Olarak Ulûmü’l-Hadis ve Etkileri	
Mehmet ÖZŞENEL	29
Klasik ve Cumhuriyet Dönemi Hadis Şerhçiliği: Şekil ve Muhteva Açısından Bir Mukâyese	
Erdoğan AHATLI	39

İslam Hukukunda Klasikleşme

Bir Otoritenin Oluşumu: İmam Mâtürîdî Örneği	
Şükrü ÖZEN	55
Halîl’in Muhtasar’ı Çerçevesinde Fıkıh Muhtasarını Yeniden Düşünmek	
Eyyüp Said KAYA	73
Klasik Hanefî Fıkıh Teorisinin Hikayesi	
Murteza BEDİR	79
İslâm Kamu Maliyesi Klasikleri: Emvâl ve Harâc Kitapları	
Cengiz KALLEK	95
Canons of Muslim Thought; Historical Questions Without Definitive Answers	
Haifaa G. KHALAFALLAH	109

İslam Siyaset Klasiklerini Yeniden Okumak

Bir Kurgu Olarak Klasik İslam Siyaset Düşüncesi:

**Dinî ve Rasyonel Ahlâk Hakkındaki
Ana Anlatıya Alternatif Yaklaşımlar**

Hayrettin YÜCESOY 133

Oryantalist Gözüyle İslam Siyaset Düşüncesi:

**İbn Cemâa'nın Siyaset Anlayışı ya da
Şeriat'a Karşı Fıkıh**

Özgür KAVAK 147

Mâverdi'nin Siyasi Düşüncesi:

Dayanışma, Liyakat ve Adalet

M. Zahit ATÇIL 173

Farabi'de Din-Felsefe İlişkisi

Ömer TAŞGETİREN 199

Klasikten Moderne

Kelam ve İslam Mezhepleri

Medeniyetimizin Kurucu Klasikleri:

Adâlet ve Tevhîd Risâleleri

Ramazan ALTINTAŞ 209

"Fırak Literatürü"ne Dayalı Olarak

Fırkalar/Mezhepler Anlaşılabilir mi?

**Klasik İtikâdî İslâm Mezhepleri Tarihi Kaynakları
ve Değerlendirmesi**

İlyas ÜZÜM 225

Bir Mezhepler Tarihi Klasiği Olarak Bağdâdi'nin

el-Fark'ı ve Sünnî Geleneğe Katkıları

Halil İbrahim BULUT 241

Şîa'nın Tarih Anlayışı ve Klasikler

Mehmet Salih ARI 261

İzmirli İsmail Hakkı'nın

Yeni İlm-i Kelâm'ının Klasik Yönü

Ömer AYDIN 287

Ahlak ve Tasavuf Klasikleri

Evrensel Ahlak Anlayışının Oluşumuna

Klasiklerden Bir Katkı: Tehzîbü'l Ahlak

Yurdagül MEHMEDOĞLU 299

İslâm Ahlâk Klasikleri Bağlamında Klasik Nedir? Osmanlı Klasikleri Var mıdır?	
Ayşe Sıdika OKTAY	309
Bir Tasavvuf Klasiği Olarak Fusûsu'l-Hikem: İbnü'l-Arabî'nin Fusûsu'l-Hikem'i ve Ekberî Geleneğin Teşekkülündeki Rolü	
Ekrem DEMİRLİ	319
Klasiklerin Şerhleri Klasik Olabilir mi? Mesnevî Örneği	
İsmail GÜLEÇ	329
<i>İslam Düşüncesi ve Klasik</i>	
Hermeneutics and Tradition Re-gathering the Epistles of the Brethren of Purity	
Nader El-BIZRI	339
Bazı İslâm Klasiklerinin İslam'da Zihniyet Dönüşümüne Etkisi	
Hanifi ÖZCAN	361
İslam Düşüncesinde Klasiklerin Oluşumu ve Değişimi	
Ömer TÜRKER	367
<i>Klasikleşen Başvuru Eserleri</i>	
İslâm Dünyasında Ansiklopediler	
Ahmet ÖZEL	379
İslam Kültürü Sözlük Yazımında İki Klasik: Cevherî'nin es-Sihâh'ı ve Fîrûzâbâdî'nin el-Kamûsü'l-Muhît'i	
Sedat ŞENSOY	405
Klasikleşmiş İki Ders Kitabı: Ebherî'nin İsbâgü'cî ve Hidâyetü'l-Hikme'si	
Hüseyin SARIOĞLU	417

Bir Otoritenin Oluşumu: İmam Mâtürîdî Örneği

Şükrü ÖZEN

Doç. Dr., Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi/İstanbul

Giriş

Mâtürîdiyye mezhebinin kurucusu olarak kabul edilen İmam Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî (ö. 333/944), adı etrafında bir mezhep teşekkül etmeden önce yaklaşık iki asır kendi memleketinde bile unutulmuş veya ihmal edilmiş bir âlim olarak bilinir. Müntesiplerinden Alâüddîn Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed es-Semerkindî'nin de (ö. 539/114) dikkat çektiği bu ilginç duruma rağmen Mâtürîdîlik zamanla Eş'arîlikle birlikte Ehl-i sünnet kelâmcılığının iki ana ekolünden biri haline gelmiştir. Uzun bir aradan sonra İmam Mâtürîdî'ye ilginin artmasının kuşkusuz tarihî, sosyal ve belki de siyasî bir takım sebepleri vardır. İşte bu sebeplerin irdelenmesi klasik dönemde bir şahsiyetin ilmî otorite haline gelmesinin arkasında yatan faktörleri anlamamıza ışık tutacaktır.

Semerkindî takipçileri tarafından Semerkand âlimlerinin reisi (*reîsü meşâyihî Semerkand*) unvanıyla anılan İmam Mâtürîdî kelâm, tefsir ve fıkıh alanlarındaki çalışmalarıyla tanınmaktadır. Kelâm ilmi alanındaki *Kitâbü't-Tevhîd* adlı eseri Sünnî kelâmının klasiklerinden biri olarak kabul edilebilecek çapta çok önemli bir eserdir. Kaynaklarda zikredilen eserlerinin isimleri Mâtürîdî'nin bütün hayatını Mu'tezile, Karâmita (Bâtuniyye), Ravâfız gibi fırkalarca inanç esasları alanında ileri sürülen bid'at ve aykırı düşüncelere karşı mücadeleye adanmış izlenimini vermektedir. Kelâm ilminde bir imam olarak kabul edilen Mâtürîdî akıdeyi güçlendirme ve dini müdafaa konusunda gerek İslam dışı akımlara ve gerekse İslami mezheplere karşı ciddî bir mücadele vermiş, çağdaş oldukları halde birbirleriyle buluştuklarına dair kaynaklarda herhangi bir kayda rastlanamayan Sünnî kelâmın öncülerinden İmam Ebû'l-Hasan el-Eş'arî'den daha önce bu alanda etkin bir varlık göstermeye başlamış, ancak İslam tarihi boyunca Eş'arî'ye gösterilen ilgi ona gösterilmemiştir. Mâtürîdî, ilmî çevresi ile beraber Mâverâünnehir'de İslam düşüncesinin belli bir istikrara kavuşmasında, İslam'ın Türkler arasında yayılmasında önemli bir görev ifa etmiş ve onun bu etkisi zaman içinde artarak sürmüştür.

Bazı İslam Klasiklerinin İslam'da Zihniyet Dönüşümüne Etkisi

Hanifi ÖZCAN

Prof. Dr., Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fakültesi/İzmir

Başlıkta dile getirilen bu problemin açıklığa kavuşturulabilmesi için, öncelikle zihniyet ve dönüşüm kavramları üzerinde durulması ve konunun felsefi temelini ortaya konulması gerekir.

Genel olarak ifade edecek olursak, “zihniyet”; içerisinde düşünme faaliyetinin vuku bulduğu zihni ortamdır. Bu ortam, bir toplumu oluşturan fertlerde gelenek ve göreneklerin, toplumsal alışkanlıkların, çeşitli görüş ve inanç unsurlarının etkisiyle ortaya çıkan “düşünme yolu”nu ve düşünme biçimini dile getirir.

Bir başka açıdan bakarak, zihniyet oluşumuna etki eden bu toplumsal faktörleri, daha açık bir dille, şu şekilde sıralayabiliriz:

- Toplumun sahip olduğu kültür mirası,
- Yaşanılan çevre ve coğrafi bölge,
- Yenilen besin maddeleri, yani toplumun beslenme alışkanlığı,
- Ferdin kişiliğinin içinde bulunduğu toplumda, fert için bir otorite görevi gören yakın çevresindeki kişiler, eğitim-öğretimle görevli olanlar, kitaplar ve bilhassa toplumun düşünce hayatında derin bir etki ve iz bırakan klâsik eserler.

Buradan anlıyoruz ki, bir insanın sahip olduğu zihniyet o kişinin doğuştan getirdiği, yani kendisinde hazır bulunduğu bir unsur değildir; o sonradan oluşan ve sonradan kazanılan bir şeydir. Bu demektir ki, zihniyetin oluşumu ile, insan zihninde kavramların oluşumu arasında bir paralellik vardır.

Kavramların, dış dünyadaki varlıkları tam olarak temsil edip etmediği bir felsefi tartışma konusudur. Ancak zihinde bulunan ve insanın düşünce dünyasının temel unsurlarını oluşturan kavramların kişinin içinde yetiştiği ortamda gerçekleşen algı ve gözlem verileri ile uyumlu olduğu genelde kabul

Klasikler meselesinin yeniden gündeme getirilmesi sıradan bir entelektüel tecessüs değil, varoluş sancısı çeken bir topluluğun şifa arayışıdır. Elbette insan zihni açık uçludur ve her şeyin çaresi geçmişte değildir. Ancak, insan türünün insanca yaşamaya ilişkin geçmişte cevabını bulamadığı herhangi bir meselenin gelecekte cevabını bulabileceği de şüphelidir. Akıl ile Gelenek bu yolda el ele vermek zorundadır. Hiçbir doğru, sadece bizim şu anki akıl yürütmemizin eseri olamaz. Hiçbir güzel, sadece şu anki estetik anlayışımızdan çıkarılamaz. Doğru ve Güzel, izi sürülebilir değerlerdir. İzi sürülebilir ve geliştirilebilir süreçler. Klasikler, bu sürecin solmayan çiçekleridir.

